

LIDSKÝ KAPITÁL A INVESTICE DO VZDĚLÁNÍ

SBORNÍK Z 8. ROČNÍKU MEZINÁRODNÍ VĚDECKÉ KONFERENCE

20. – 21. září 2005

Kolektiv autorů

Lidský kapitál a investice do vzdělání

Vydání připravil doc. Radim Valenčík, CSc.

Vydala vysoká škola finanční a správní, o.p.s., 101 00 Praha 10, Estonská 500,
v edici EUPRESS v roce 2005 jako svou 51. publikaci

První vydání, počet stran 184

Sazbu zhotovil a vytiskl PrintActive s.r.o., 400 01 Ústí nad Labem, Štefánikova 29

dobře placeným, třeba proto, že se rozhodli působit v neziskovém sektoru, a jimž tedy vzdělání „nic nevyneslo“.

Problém s tendencí ke králikarnizaci školství spočívá také v tom, že zatímco u některých oborů nebo předmětů je rozdíl mezi schopnostmi absolventa vyškoleného pomocí vzdělávací technologie A a technologie B malý, u jiných oborů je takový rozdíl již významný a u dalších oborů je technologie A již prakticky nepoužitelná. Je tedy třeba řešit otázku, jak v tzv. zainteresovaném školství předejít tomu, aby se školy zainteresovaly především na snižování kvality výuky a na likvidaci nákladných či obtížně králikárnizovatelných oborů a předmětů. Tento problém si co do významu nijak nezadá s problémem, jak do systému integrovat podporu oborů s nízkou „tržní hodnotou“ absolventů, avšak s významnými pozitivními externalitami.

Ukazuje se tedy, že zainteresovat školy na zvyšování kvality výuky není tak jednoduché, a to ani když přijmeme předpoklad, že vyšší kvalita vzdělání vždy implikuje vyšší celoživotní příjmy absolventa. Systém časově neomezené absolventské daně má však mnohem lepší předpoklady naplnit cíle zainteresovaného školství, než systém odloženého školného. Ani zavedení absolventské daně však nemůže přinést nic pozitivního, pokud se tržně konformní ziskové stimuly nepodaří náležitě vyvážit a skloubit s prvky „osvěcenského absolutizmu“.

Soukromé vysoké školství ve Strategii hospodářského růstu ČR **doc. Ing. Mojmir Helísek, CSc.**

Strategie hospodářského růstu České republiky (SHR) představuje zásadní koncepční materiál, formulující priority pro koordinaci jednotlivých součástí hospodářské politiky do roku 2013 a s tím související nasměrování prostředků z fondů EU v období 2007-13. Dále má SHR sloužit k orientaci podnikové sféry v hospodářských záměrech vlády.

Cílem Strategie je zvýšení konkurenceschopnosti ČR na mezinárodních trzích a zrychlení hospodářského růstu tak, aby ekonomická úroveň ČR (HDP na 1 obyvatele) dosáhla v r. 2013 průměru Evropské unie (EU-25). Vzhledem k tomu, že v roce 2004 tato úroveň dosahovala 71 %, předpokládá SHR pro dosažení uvedeného cíle udržovat průměrné roční tempo růstu reálného HDP 6 %.

Strategie je vystavěna na pěti pilířích, určujících konkurenceschopnost ekonomiky ČR. Jde o pilíře Institucionální prostředí, Zdroje financování, Infrastruktura, Rozvoj lidských zdrojů – vzdělávání a zaměstnanost a Výzkum, vývoj a inovace.

Strategie hospodářského růstu byla vytvořena na základě usnesení vlády ČR z května roku 2004 a jako „návrh SHR“ odsouhlasena v Radě pro výzkum a vývoj 10. 6. 2005. Po změnách, které byly v návrhu SHR provedeny na základě připomínek jednotlivých resortů, zástupců podnikové sféry a zejména odborů (ČMKOS), vzala vláda Strategii hospodářského růstu na vědomí 20. 7. 2005.³⁸

³⁸ Teprve po vyhodnocení Strategie z hlediska jejich dopadů na životní prostředí ji bude vláda schvalovat, což se očekává na podzim 2005.

Návrh SHR: krok vpřed

Návrh Strategie v oblasti rozvoje lidských zdrojů, konkrétně pak rozvoje vzdělávací soustavy, sleduje následující linii:

- v rozvoji lidských zdrojů je nejdůležitější vzdělávání poskytované vzdělávací soustavou,
- tato soustava by měla být vysoce kvalitní a flexibilní,
- k tomu jsou zapotřebí dostatečné finanční zdroje, a to:
  - o „veřejné investice na vzdělávání“,
  - o další formy financování, jmenovitě ze strukturálních fondů EU, z partnerství veřejného a soukromého sektoru a z privátních zdrojů.

Návrh SHR dále výslovně předpokládá „zavést poplatky za studium i na veřejných vysokých školách“ (s. 92). Kromě jejich (implicitního) významu jako jednoho z výše uvedených privátních finančních zdrojů k zabezpečení kvalitní a flexibilní vzdělávací soustavy je smyslem těchto poplatků:

- provádět povinnost studentů po studiu s podmínkami na trhu práce,
- zvýšit motivaci studentů a pedagogů k vyššímu výkonu,
- zvýšit úspěšnost při zakončování studia.

Návrh SHR dále výslovně konstatuje potřebu „zvýšení nabídky“ terciárního vzdělávání,³⁹ a to konkrétně „pokračovat v rozšiřování praktičtější zaměřeného vyššího odborného a bakalářského studia“ (s. 93 – 94).⁴⁰ Není zde však nijak specifikováno, jakými cestami má být tohoto „zvýšení nabídky“ dosaženo, zejména není nijak vyjádřena souvislost mezi zavedením školného („poplatků“) a rozšířením studijní kapacity na veřejných vysokých školách.

Kromě požadavku na zavedení školného na veřejných VŠ návrh SHR také překvapivě odvážně konstatuje silnou uzavřenost stávajícího vzdělávacího systému sociálně slabým skupinám: „Pravděpodobnost, že děti rodičů se základním vzděláním nebo s výučním listem absolvují vysokou školu, je téměř 9krát nižší, než u dětí vysokoškoláku“ (s. 90). Pro zachování rovného přístupu ke vzdělání i pro sociální skupiny s nízkými příjmy proto návrh SHR předpokládá:

- zavedení státních sociálních stipendií,
- podpořit funkční systém půjček na studium,
- koordinovat stávající státní sociální podpory s poskytováním stipendií z pomoci EU (získání této pomoci a nárůst příjmů dané domácnosti totiž v současnosti vede ke ztrátě sociální podpory).

Vládní verze: krok vzad

Vládní verze Strategie přebírá z návrhu konstatování potřeby rozšířit nabídku terciárního vzdělávání (konkrétně v oblasti vysokých škol se očekává nárůst studentů ze současných 276 tis. na 330 tis. v r. 2010)⁴¹. Ani zde však není specifikováno, jakými cestami toho dosáhnout.

³⁹ Terciární vzdělávání zahrnuje podle metodiky OECD jednak typ A, což je bakalářské a magisterské vysokoškolské studium, jednak typ B, což je nevysoškolské pomaturitní studium. Typu B odpovídají v ČR VOŠ, poslední dva ročníky konzervatoří a VŠ kurzy nesměřující k udělení titulu. V r. 2002 mělo v populaci 25 – 64 let terciární vzdělání v zemích OECD v průměru 24 % obyvatelstva (16 % typ A, 8 % typ B), v ČR 12 % (v údajích o ČR nejsou rozlišeny typy A a B). Viz Education at a Glance, Paris, OECD 2004.

⁴⁰ Dále návrh SHR obsahuje rozčlenění úrovně terciárního vzdělávání (tj. úroveň bakalářského, magisterského a doktorského studia), zlepšení kvality studijních programů a usnadnění přístupu ke vzdělání.

⁴¹ Dlouhodobý záměr činnosti vysokých škol na období 2006-10, s. 5.

Na rozdíl od návrhu však vládní verze SHR vypouští „privátní zdroje“ k zabezpečení „vysoce kvalitní a flexibilní“ vzdělávací soustavy a samozřejmě také „poplatky na veřejných vysokých školách“ (přitom nejde o to, že by „poplatky“, tj. školné, byly ve vládní verzi SHR diskutovány a zamítnuty, nýbrž jde o úplné vypuštění tohoto problému). Objasnění, proč MŠMT ČR „prozatím neuvažuje o plošném zavedení školného,“ je však obsaženo v Dlouhodobém záměru na období 2006-10 (spočívá jednak v neexistenci systému studentských půjček a grantů, jednak v již tak značné nerovnosti v přístupu k vysokoškolskému vzdělání v ČR).

Pasáže v návrhu SHR, ve kterých se hovoří o uzavřenosti školství sociálně slabým skupinám, jsou nahrazeny konstatováním o „selektivnosti vzdělávacího systému,“ a to zejména díky přechodu části dětí ze základních škol na víceletá gymnázia. Vládní verze SHR dále požaduje (navíc oproti návrhu SHR) rozšiřování nabídky úplného středního vzdělání jako nezbytný předpoklad k zvyšování počtu absolventů vysokých škol.

Kde zůstaly soukromé vysoké školy

O významu soukromého školství obecně nebo o soukromých vysokých školách speciálně se Strategie hospodářského růstu ČR nezmiňuje ani slovem v žádné verzi.⁴² Jsou-li v ní vysoké školy specifikovány, pak výlučně jako veřejné vysoké školy. Jde zřejmě o pokračování trendu příliš „nezviditelnovat“ soukromé vysoké školy, což se dá usoudit z následujícího vývoje. Zatímco Dlouhodobý záměr činnosti vysokých škol na období 2000-05 i tzv. Bílá kniha (=Národní program rozvoje vzdělávání v ČR z r. 2001) explicitně počítaly s novými soukromými vysokými školami, pak Koncepce reformy vysokého školství (2004) o dalším rozšiřování studijních příležitostí v oblasti soukromého vysokého školství nehovoří (a to přesto, že jako jedno z vysvětlení dosavadního nárůstu kapacity vysokých škol uvádí právě nárůst studentů soukromých škol).⁴³ Dlouhodobý záměr činnosti vysokých škol na období 2006-10 již naopak konstatuje, že „slabou stránkou“ institucionálního rozvoje vysokého školství je „velký počet soukromých vysokých škol - roztržštěnost na malé instituce“ (s. 27). Aktualizace Dlouhodobých záměrů na roky 2005 a 2006 se (na rozdíl od Aktualizace na r. 2004) problematikou soukromých škol vůbec nezabývají.

Absence soukromých vysokých škol v SHR je překvapivá o to více, že:

- SHR se nezmiňuje o doposud stále deklarovaném úmyslu MŠMT zakládat nové veřejné vysoké školy neuniverzitního typu, které Koncepce reformy vysokého školství zmiňuje jako jediné pro rozšíření a doplnění bakalářského studia. Ty by měly vznikát z „ambiciózních vyšších odborných škol“, v počtu zhruba po jedné v každém kraji.⁴⁴ Prozatím vznikla pouze jedna taková škola (Vysoká škola polytechnická v Jihlavě), a to přesto, že již v Koncepci reformy je kritizována pomalost vytváření těchto nových škol;
- význam soukromých vysokých škol pro další nárůst vzdělávacích příležitostí je ze strany MŠMT ČR výslovně uznáván.⁴⁵ Tyto školy začaly vznikát teprve od r. 1999, v současnosti však vzdělávají již 18,1 tis. studentů. Meziroční nárůsty počtu studentů zde činí řádově několik desítek procent;

⁴² Přitom v podkladových materiálech, které zaslaly Radě pro výzkum a vývoj jednotlivé resorty, a které byly zpracovány jako tzv. Východiska Strategie hospodářského růstu (prosinec 2004), se v části od MŠMT ČR alespoň konstatuje, že „rozmanitost vzdělání v ČR, i díky působení soukromých škol, neustále roste“ (s. 29).

⁴³ Dalšími okolnostmi jsou zavedení strukturovaného třístupeňového studia a rozvoj kombinovaných forem studia.

⁴⁴ Koncepce reformy vysokého školství, 2004. Tento cíl MŠMT ČR se opakuje i v novém Dlouhodobém záměru činnosti vysokých škol na období 2006-10.

⁴⁵ Viz Koncepci reformy, s. 10; Dlouhodobý záměr 2006-10, s. 3 - 4.

- soukromé vysoké školy přispívají k velmi potřebné regionální diferenciaci nabídky vzdělávání.

Nárůst významu soukromých vysokých škol ilustruje následující tabulka:

	počet škol (2004/05)	počet studentů (v tis.)		regionální rozmístění VŠ		
		2001/022)	2004/05	Praha	Brno	ostatní
veřejné VŠ	291)	198,0	276,0	9	6	14
soukromé VŠ	40	1,6	18,1	21	4	15

Pozn.:

1) Včetně 4 státních vysokých škol.

2) První akademický rok se zápisem studentů na soukromých vysokých školách.

Prameny: Koncepce reformy vysokého školství (2004), Dlouhodobý záměr činnosti vysokých škol na období 2006-10, www.msms.cz

Jako celek je Strategii hospodářského růstu ČR významnou a dobře zpracovanou koncepcí, samozřejmě s mnoha polemickými místy. Skutečnost, že žádným způsobem nespecifikuje budoucí význam soukromého vysokého školství v dalším rozvoji lidských zdrojů v ČR je však bohužel něco více, než jen drobnou vadou na kráse.

Literatura:

- Dlouhodobý záměr vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové, umělecké a další tvůrčí činnosti pro oblast vysokých škol na období 2006-10. MŠMT ČR, Praha 2005. Aktualizace pro r. 2006.
- Education at a Glance. OECD, Paris 2004.
- Koncepce reformy vysokého školství v ČR. MŠMT ČR, Praha 2004.
- Národní program rozvoje vzdělávání v ČR (Bílá kniha). MŠMT ČR, Praha 2001.
- Návrh Strategie hospodářského růstu ČR (Rada pro výzkum a vývoj, 10. 6. 2005).
- Strategie hospodářského růstu ČR (aktuální verze k 1. 8. 2005).
- Východiska Strategie hospodářského růstu (prosinec 2004)

Některé směry kritiky teorie lidského kapitálu doc. Ing. Božena Kadeřábková, CSc.

Není pochyb o tom, že teorie lidského kapitálu se v posledních čtyřiceti letech stala základnou pro vědecké zkoumání a také podnětem mnoha empirických výzkumů. Ale tato teorie není všeobecně přijímána a není jediným pohledem a vysvětlením vztahu mezi kvalifikací a příjmem, resp. vysvětlením odměny výrobního faktoru práce. Všeobecná shoda mezi ekonomy panuje v tom, že existuje pozitivní korelace mezi úrovní kvalifikace a vyšší výdělků. Shoda už nepanuje v otázce příčin, které vedou ke zmíněné pozitivní korelaci. Empirické výzkumy jsou ve své podstatě nepřímé, neboť jsou vystaveny na předpokladu pozitivní korelace mezi vzděláním a příjmy a pak jsou vyvozeny závěry z empirických údajů, že tomu tak je, neboť vyšší vzdělání zvyšuje produktivitu práce zaměstnance a ten je díky ní lépe placen. Avšak je to skutečně vzdělání a kvalifikace, které zvyšují produktivitu? Položení této otázky vedlo k vybudování alternativních hypotéz k teorii lidského kapitálu a ke kritice teorie lidského kapitálu a tím i ke kritice neoklasické teorie mzdové sazby jako ceny práce.